

Het Verscholen Dorp

Het geheim van de Veluwe en de tragedie van de Achterhoek

Het Verscholen Dorp

Het geheim van de Veluwe en de tragiek van de Achterhoek

Heini Peters

*wees stil
want niemand
mag je horen*

*wees stil
ondergedoken
kind*

*je naam je huis
heb je verloren*

*zorg dat men niet
je lichaam vindt*

Ida Vos

Schrijver: Heini Peters
Omslagontwerp & fotografie: Heini Peters
ISBN: 9789465468792
© Heini Peters 2026

Thomas schoof zijn collegekaart in zijn borstzak en keek naar de schuimkraag op zijn bierglas. Om hem heen schreeuwden zijn jaargenoten elkaar toe, de stemmen overstemd door het gerammel van de trams buiten op het Rokin.

"Als de moffen komen, meld ik me direct bij het leger," riep Maurits, een corps-student met een iets te grote broek en een iets te grote bek en een vader in de suikerbietenhandel. Hij sloeg met zijn vlakke hand op de houten tafel. "We jagen ze de grens weer over. Neutraliteit of niet, we laten ons niet piepelen door die schilder uit Oostenrijk."

Thomas nam een kalme slok. Hij was een magere jongen, met vingers die gemaakt leken voor het fijnere chirurgische werk waar hij overdag op studeerde. Zijn anatomieboeken lagen onaangeroerd naast zijn glas.

"En wat ga jij doen, Thomas?" vroeg Maurits, wiens gezicht al rood was aangelopen van de drank en het patriottisme. "Jij met je knappe dokterskop? Straks sta je in een veldhospitaal de boel aan te harken."

Thomas keek de kring rond. Hij wist dat hij zijn mond moest houden. In deze dagen van mobilisatie, waarin jonge mannen in het hele land in slecht zittende groengrijze uniformen werden gehesen om de Grebbelinie te bewaken, wordt zijn mening niet langer gezien als een excentrieke intellectuele hobby, maar als gevaarlijk. Misschien zelfs als landverraad.

Maar Thomas was Thomas niet als hij zweeg.

"Ik meld me nergens," zei hij, zijn stem rustig maar helder genoeg om de tafel stil te krijgen. "Als de oorlog komt, Maurits, lost jouw geweer niks op."

Geweld is het bankroet van de menselijke geest. Ik studeer geneeskunde om levens te redden, niet om te bepalen wie er wel of niet mag sneuvelen voor een vlag."

Het bleef even stil aan de tafel. Het was het soort stilte waarin de scheidslijn tussen vrienden ineens heel scherp getrokken werd.

"Een pacifist," spuwde Maurits uit, alsof hij op de grond spuugde. "Een weigeraar. Als de Duitsers de grens overkomen, Thomas, schieten ze je principes als eerste aan flarden. Denk je dat die Hitler boodschap heeft aan jouw gebroken geweertje?"

"Juist dán hebben mijn principes waarde," antwoordde Thomas, terwijl hij zijn boeken overpakte. Hij voelde de blikken van de andere studenten in zijn rug prikken toen hij opstond. "Als iedereen weigert de trekker over te halen, is er geen oorlog. Zo simpel is het."

Hij liep de sociëteit uit, de koele septemberlucht in. Terwijl hij langs de grachten liep, dacht hij aan de dikke, geïllustreerde boekwerken die thuis op zijn kamer lagen. Boeken over de 'Grote Oorlog' van 1914 tot 1918. Nederland was er door haar neutraliteit destijds redelijk ongeschonden doorheen gekomen, maar Thomas had de gruwelen tot in zijn vezels bestudeerd. Hij had de verslagen gelezen over de loopgraven bij Ieper. Over jonge kerels, net zo oud als hij nu, die maanden, soms jaren in de modder en het bloed stonden te wachten op een bevel dat hun dood zou betekenen. Hij had gelezen hoe krankzinnig, getraumatiseerd en verminkt de overlevers eruit waren gekomen, terwijl er aan het einde van de rit aan het front geen meter land was gewonnen door het Duitse Keizerrijk of de geallieerden.

Het had hem tot het diepe, onwrikbare besef gebracht dat oorlog volstrekt zinloos was. Het vrat mensenlevens. En een mensenleven, dat was voor Thomas het hoogste goed. Al op het Atheneum was hij gefascineerd geraakt door de medische ontwikkelingen. De ontdekking van penicilline, de sprongen in de anesthesie, hoe snel de medische wetenschap de laatste decennia was gegaan – dat boeide hem mateloos. Dáár lag de toekomst, in het genezen van de mens, niet in het vernietigen ervan. Die fascinatie had hem gevormd tot wie hij wilde zijn: een arts die geen onderscheid maakte tussen vriend of vijand.

Thomas trok zijn jas dicht tegen de herfstwind. Hij waande zich veilig achter zijn boeken en zijn idealen. Hij wist toen nog niet dat het zuiverste pacifisme pas op de proef wordt gesteld als het monster recht voor je neus staat.

~ * ~

Honderd kilometer naar het oosten, in het diepe, zwijgzame noorden van de Veluwe, rook de herfst heel anders. Daar rook het naar nat mos, dennennaal-

den en het verse, zware roggebrood dat al voor zonsopgang uit de ovens van bakkerij De Lijster van Derk Polinder in Vierhouten kwam.

Linde veegde met de rug van haar hand een pluk blond haar uit haar gezicht. Haar schort zat onder het meel, maar haar gedachten zaten ergens anders. Ze staarde naar het open kasboek op de toonbank. De cijfers stonden in strakke, nette kolommen – haar handschrift, het resultaat van drie jaar zwoegen op de ulo in Nunspeet.

Linde was een meisje van weinig woorden. Ze praatte niet om het praten, maar dacht na voor ze sprak. Op de ulo had ze in alles uitgeblonken. Niet omdat het haar kwam aanwaaien, maar door een felle, innerlijke gedrevenheid om alles wat ze deed perfect te doen. Haar cijferlijsten moesten vlekkeloos zijn, en nu haar boekhouding tot op de cent nauwkeurig. Juist door die serieuze, bijna obsessieve houding werd ze door haar dorps- en leeftijdsgenoten niet begrepen, soms zelfs niet serieus genomen. Ze vonden haar afstandelijk, koel, hooghartig misschien. De “professor” noemden sommige meisjes op de ulo haar gielend.

Bovendien zat haar eigen spiegelbeeld haar in de weg. Linde was bloedstollend mooi. Met haar heldere ogen, sterke kaaklijn en diepe blik trok ze in elk gezelschap de aandacht. De jongens uit het dorp en van de omliggende boerderijen waren stapelgek op haar. Ze hingen rond bij de bakkerij, probeerden een praatje te maken als ze de bestellingen rondbracht, of floten haar na op de fiets. Maar Linde vond al die aandacht maar niks. Het irriteerde haar. De jongens dachten aan trouwen, aan een boerderij overnemen, aan een leven dat zich afspeelde binnen de ongeschreven wetten van het dorp.

Linde wilde verder. Ze wilde weg. Ze had een droom die ze voor iedereen angstvallig geheimhield, omdat ze wist hoe er in Vierhouten op gereageerd zou worden: ze wilde dokter worden.

~*~

Het was een krankzinnige gedachte voor een bakkersdochter in 1939. Vrouwelijke artsen waren in Nederland op één, hooguit twee handen te tellen. Meisjes mochten inmiddels wel studeren, maar zeker in het streng gereformeerde milieu waar Linde uit voortkwam, was dat absoluut niet de gewoonte. Een vrouw hoorde te zorgen, te dienen en kinderen te baren.

"Linde! Heb je de manden voor Ermelo al klaar?" De stem van haar vader, Derk, klonk zwaar vanuit de bakkerij achter de winkel. Hij was een man van weinig woorden, gevormd door het harde werken en het onwrikbare geloof dat de mens op aarde was om te zwoegen in het zweet des aanschijs.

Linde in 1939

"Bijna, vader!" riep ze terug.

Eigenlijk had ze hier niet eens moeten staan. Als het aan haar vader had gelegen, had ze na de lagere school direct naar de huishoudschool gegaan. *'Een meisje heeft niks aan al die geleerdheid, daar wordt ze maar opstandig van,'* had hij gezegd toen de hoofdmeester aan de keukentafel had gezeten, om bijna te smeken dat Linde naar de hbs, of zelfs het atheneum aan het Christelijk Lyceum in Harderwijk zou gaan – de school die haar een stap dichterbij de universaliteit had kunnen brengen.

Het was aan haar moeder te danken dat ze tenminste de ulo had mogen doen. *'Derk, het kind kan goed leren, laat ze de ulo maar doen. Dan kan ze straks ook onze boekhouding verzorgen.'* Haar moeder had gesproken met de stille autoriteit die ze soms had, en haar vader had morrend toegegeven. De boekhouding, dat scheelde immers een betaalde kracht.

Morgen was het zondag. Twee keer naar de kerk van de Hersteld Gereformeerde Gemeente in Elspeet. Urenlang zitten op de harde houten banken, luisterend naar dominee Welhoek die met donderende stem preekte over de zonde en de vrees voor de Almachtige, over hel en verdoemenis en over het Laatste Oordeel. Haar vader zat er altijd met de ogen gesloten, instemmend knikkend. Haar moeder keek vroom naar haar gevouwen handen.

En Linde? Linde zat erbij en voelde alleen maar twijfel. Als God zo almachtig en liefdevol was, waarom gonsde de wereld dan van de oorlogsdreiging? Waarom hoorde ze de grote mensen in de bakkerij praten over de jodenvervolging in Duitsland? Ze durfde het nergens hardop te zeggen, maar de bijbel

voelde soms als een dik, stoffig boek dat haar gevangen hield, net zoals het dorp haar gevangen hield.

"Linde!" Haar vader stond nu in de deuropening, zijn armen wit van het meel. "De bestellingen voor Nunspeet moeten ook weg. En neem de bonnen mee. Ze zeggen dat alles op de bon gaat als de hel losbreekt."

Linde knikte en tilde de zware rieten mand met broden op. Ze hield van de fietstochten, de kilometers over de stille zandwegen tussen de dichte dennenbossen en over de uitgestrekte heide tot aan Ermelo en Nunspeet toe. Daar, tussen de bomen, hoefde ze even niks te geloven. Daar was ze geen 'mooi meisje' dat moest trouwen, en geen bakkersdochter die braaf moest knikken. Daar was ze alleen met de wind, de natuur, de vogels, haar transportfiets en haar geheime droom om ooit levens te redden.

Ze wist nog niet dat diezelfde bossen over een paar jaar haar hele wereld zouden worden. En dat ze daar, ergens op die uitgestrekte heide, iemand zou tegenkomen die precies begreep wat het betekende om die droom te hebben.

Hoofdstuk 2: De grens van het struikgewas

De transportfiets van bakkerij De Lijster trapte zwaar die middag. De wind stond strak over de heide tussen Nunspeet en Vierhouten, en de houten mand voorop de stang zat nog halfvol met zware, misvormde broden die haar vader 'oorlogsbrood' noemde—gebakken met een te hoog percentage roggemeel omdat de tarweprijzen stegen.

Linde hield haar hoofd gebogen tegen de kou. Haar wangen gloeiden. Ze had net de bestelling afgeleverd bij een grote boerderij aan de Elspeterweg, waar de boerin haar meelijwekkend had aangekeken. *'Zou je niet eens gaan kijken naar een nette boerenzoon, Linde? Straks ben je te oud en wil niemand je meer.'* Linde had beleefd geknikt, haar wisselgeld tot op de cent nauwkeurig nageteld, en was snel weggegaan. Te oud. Ze was pas negentien.

Nu reed ze over de Pas-Opweg, een zandpad dat diep in het bos sneed. Hier heerste de stilte die ze zo nodig had. De dichte dennenbomen stonden als een onwrikbare muur aan weerszijden van het pad. Ze kneep in haar handremmen, stapte af en duwde haar fiets tegen een dikke eik. Ze moest even op adem komen. Ze trok haar wollen wanten uit en keek naar haar vingers. Vingers die ze het liefst om een scalpeermes of een stethoscoop zou sluiten, in plaats van om het stuur van een bakkersfiets.

Plotseling werd de stilte van het bos ruw verstoord door luid gelach en het gekraak van brekende takken.

Linde verstarde. Dit waren niet de zware, trage stappen van de boswachter, en ook niet het gedempte geluid van militairen op oefening. Dit klonk... stads.

"Ik zeg je, Maurits, we zijn al drie keer langs diezelfde scheve berk gelopen! Je kaart deugt voor geen meter," klonk een jonge, heldere stem.

"Onzin, Thomas. De herberg moet achter deze heuvel liggen. Je hebt gewoon geen uithoudingsvermogen. Dat komt van al dat binnen zitten met je neus in de boeken."

Linde bleef doodstil staan achter haar fiets. Uit het dichte struikgewas, ver buiten het officiële wandelpad, braken drie jonge mannen. Ze droegen nette wollen mantels die totaal ongeschikt waren voor het Veluwe struikgewas, glimmende leren schoenen die nu onder de modder zaten, en een van hen had een studentenpet schuin op zijn hoofd staan. Ze zagen eruit alsof ze rechtstreeks uit een Amsterdams café waren weggelopen en per ongeluk in de wildernis waren gedropt.

De voorste van de drie – een magere jongen met een scherpe blik en warrig donker haar – stopte abrupt toen hij Linde zag staan. Het gelach verstomde meteen.

De drie studenten keken alsof ze een bosnimf zagen. Linde stond daar, met haar blonde haar dat door de wind was losgeraakt, haar sterke, trotse houding en haar heldere ogen die hen koel en afwachtend opnamen. Ze zei niks. Ze was een meisje van weinig woorden, en deze luidruchtige indringers hoefden niet te rekenen op een warm welkom.

"Nou ja," lachte de jongen met de studentenpet – Maurits. Hij nam zijn pet af met een overdreven theaterbuiging. "De beschaving op de donkere Veluwe. Dag schone dame. Kunt u ons vertellen waar de bewoonde wereld is? Mijn metgezel hier claimt dat we op weg zijn naar Duitsland, en dat lijkt me gezien de mobilisatie ietwat prematuur."

Linde verroerde geen vin. Haar blik gleed langs Maurits heen en bleef haken bij de magere jongen achter hem.

Thomas.

Hij deed niet mee met het luidruchtige gedrag van zijn vrienden. Hij keek haar aan met een mengeling van verbazing en diep respect, alsof hij zag dat ze zich mateloos aan hen ergerde.

"Jullie lopen de verkeerde kant op," zei Linde. Haar stem was helder, nuchter en ontdaan van elk Veluws accent – het resultaat van haar jaren op de ulo. "Als je deze weg blijft volgen, sta je over twee uur midden op de heide. Je moet terug naar het kruispunt, en dan linksaf het pad met de witte paaltjes

volgen naar Vierhouten. Daar is de herberg." Ze kende het Elspeterbos als haar jaszak.

Thomas deed een stap naar voren. Het viel hem op hoe zuiver ze sprak, en hoe haar blik geen seconde aarzelde. Ze was niet bang voor drie stadse studenten; ze was eerder... verveeld door hen.

"Dank je," zei Thomas zacht. Hij keek naar de zware transportfiets en de mand met het logo van bakkerij De Lijster. "Kom je helemaal uit het dorp hiernaartoe gefietst met die zware vracht?"

Linde keek hem recht in de ogen. "Brood bezorgt zichzelf niet. Mensen moeten eten, ook als de heren uit de stad vakantie vieren."

Maurits grinnikte. "Een pittige bakkersdochter, Thomas. Pas maar op, dadelijk slaat ze je om de oren met een deegroller."

Thomas negeerde zijn vriend volkomen. Er was iets in de blik van dit meisje dat hem raakte. Ze paste niet in het plaatje van de 'eenvoudige plattelandsvrouw' waar zijn corpsgenoten altijd zo lacherig over deden. Er zat een scherpte in haar, een ontheemding die hij herkende uit de spiegel. Zij hoorde hier ook niet echt helemaal thuis, dat voelde hij intuïtief.

"Ik ben Thomas," zei hij, en hij stak zijn hand uit. Een hand met lange, schone doktersvingers.

Linde keek naar zijn hand. In Vierhouten schudde een meisje niet zomaar de hand van een vreemde man in het bos. Dat was onbehoorlijk. Maar de herfstwind blies een pluk haar in haar gezicht, en toen ze die weghaalde, raakte haar hand heel even de zijne. Een fractie van een seconde. Haar hand was koud en ruw van het werken; de zijne was warm en zacht.

"Linde," zei ze kortaf. Ze pakte het stuur van haar fiets weer vast, alsof ze een schild tussen hen in plaatste. "Jullie moeten gaan. Het wordt vroeg donker in november, en als je dan nog in deze bossen zit, vind je de weg nooit meer terug. Het bos sluit zich als het donker wordt."

Thomas knikte langzaam. Haar woorden klonken bijna als een waarschuwing voor de toekomst, al kon geen van beiden dat nu nog weten.

"Kom op, Thomas, de plicht roept. Het bier in de herberg wacht," trok Maurits aan zijn mouw.

De drie studenten draaiden zich om en liepen terug in de richting die Linde had gewezen. Maurits grapte alweer luidruchtig over iets wat in Amsterdam

was gebeurd, maar Thomas liep in stilte achteraan. Vlak voor de bocht in het zandpad keek hij nog één keer achterom.

Linde stond nog altijd op precies dezelfde plek, als een standbeeld van marmer tegen de achtergrond van de donkere dennen. Ze keek hen na. Toen hun blikken elkaar nog een laatste keer kruisten, knikte Thomas heel kort. Een groet, of een belofte. Daarna slikte de bocht hem in.

Linde bleef nog een minuut staan. De stilte keerde onmiddellijk terug in het bos, zwaar en drukkend. Ze keek naar haar hand, waar de warmte van de student heel even had gezeten.

Thomas.

Een vreemde naam voor de Veluwe. Een stadsjongen met zachte handen en een jas die te duur was voor de modder. In de verte klonk het geratel van een specht.

Ze schudde haar hoofd, stapte weer op haar transportfiets en trapte met een ruk weg. Ze moest naar huis, naar de boekhouding en naar de preek van haar vader. Ze had geen tijd voor dagdromen over jongens uit de stad.

Ze wist niet dat diezelfde magere jongen met die warme handen over vier jaar doodsbang en uitgeput in dít exact hetzelfde bosvak zou schuilen. En dat zij dan degene zou zijn die hem in het donker de weg moest wijzen—niet naar de herberg, maar naar het leven.

Hoofdstuk 3: Het geluid van brekend ijs

De winter van 1939 - 1940 hield de Veluwe in een ijzeren greep. Het was alsof de natuur de adem inhield voor wat komen ging. De zandpaden rond Vierhouten waren bevroren tot diepe, messcherpe voren en de dennenbomen hingen zwaar onder een dikke laag rijp.

Maar de stilte van het bos was definitief voorbij.

Overall klonk het doffe gedreun van legerkisten en het commando van officieren. De bossen en heidevelden van de Noordwest-Veluwe waren veranderd in een gigantisch oefenterrein. Militairen van de Jan van Schaffelaerkazerne in Ermelo en de Willem George Frederikkazerne in Harderwijk groeven loopgraven in de bevroren grond, hielden schietoefeningen op de heide en marcheerden in lange, groengrijze colonnes over de wegen. Harderwijk en Ermelo zaten bomvol.

In de haven van Harderwijk lagen de gevorderde boten en vissersscheepjes zij aan zij, schurend tegen het ijs, ze werden in allerijl omgebouwd voor het IJsselmeerflottielje, de geïmproviseerde vloot die de IJsselmeerkust moest verdedigen.

Voor bakkerij De Lijster in Vierhouten betekende de mobilisatie een enorme omslag. Al die duizenden soldatenmonden moesten gevoed worden. Het Ministerie van Oorlog stuurde extra voorraden meel en de ovens van Derk Polinder brandden dag en nacht. De vertrouwde transportfiets deugde niet meer voor deze volumes; Derk had met lichte tegenzin een loodzware, houten bakfiets aangeschaft en er met sierlijke letters *Bakkerij De Lijster - Vierhouten* op laten schilderen.

Voor Linde betekende die bakfiets een dagelijkse beproeving. Haar wereld was ineens kilometers groter geworden. Elke ochtend, als de sterren nog aan de hemel stonden en de kou haar adem in witte wolkjes veranderde, laadde ze de zware houten bak vol met honderden defensiebroden. Haar spieren brandden als ze de zware kar de heuvels op duwde richting de kazernes in Ermelo en Harderwijk.

Het was een harde, rauwe wereld waar ze in terecht kwam. De kazernes gonsden van de zenuwachtige energie. Jonge mannen, jongens vaak nog, weggerukt uit hun gezinnen, hingen rond in de gangen, poetsten hun geweren of hielden zich warm bij de kachels.

Als Linde met haar bakfiets de poort binnenreed, viel het praten vaak even stil. Ze bleef een bloedstollend mooie verschijning, zelfs met haar dikke wollen sjaal tot aan haar neus en haar wangen rood van de snijvende oostenwind.